

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-32-72>

УДК 657.1

ОБЛІК КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ У НЕБЮДЖЕТНИХ НЕПРИБУТКОВИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ

ACCOUNTING OF LIABILITIES IN NON-BUDGET NON-PROFIT ORGANIZATIONS

Височан Ольга Олегівнакандидат економічних наук,
Національний університет «Львівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4160-1323>**Vysochan Olha**

Lviv Polytechnic National University

У статті здійснена спроба теоретичного обґрунтування та надано практичні рекомендації з вдосконалення обліку кредиторської заборгованості широкого спектру організацій небюджетного неприбуткового сектору економіки України. Проаналізовано сучасний стан і тенденції розвитку системи бухгалтерського обліку в некомерційному секторі України. Встановлено можливості для вдосконалення методики обліку кредиторської заборгованості в небюджетних неприбуткових організаціях. Узагальнено і проаналізовано виявлені в ході дослідження особливості фінансово-господарської діяльності некомерційних організацій на предмет їх впливу на методику обліку кредиторської заборгованості. Зроблено висновок щодо необхідності розробки власної системи обліку для організацій некомерційного сектору на основі діючих планів рахунків та первинної документації як комерційних підприємств, так і бюджетних установ.

Ключові слова: бухгалтерський облік, небюджетні неприбуткові організації, некомерційний сектор економіки, кредиторська заборгованість, суспільне благо.

В статье предпринята попытка теоретического обоснования и даны практические рекомендации по совершенствованию учета кредиторской задолженности широкого спектра организаций небюджетного неприбыльного сектора экономики Украины. Проанализированы современное состояние и тенденции развития системы бухгалтерского учета в некоммерческом секторе Украины. Установлены возможности для усовершенствования методики учета кредиторской задолженности в небюджетных неприбыльных организациях. Обобщены и проанализированы выявленные в ходе исследования особенности финансово-хозяйственной деятельности некоммерческих организаций на предмет их влияния на методику учета кредиторской задолженности. Сделано заключение о необходимости разработки собственной системы учета для организаций некоммерческого сектора на основе действующих планов счетов и первичной документации как коммерческих предприятий, так и бюджетных учреждений.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, небюджетные некоммерческие организации, некоммерческий сектор экономики, кредиторская задолженность, общественное благо.

The low level of development of information and legislative support of accounting of non-budgetary non-profit organizations is an important factor that causes the lack of proper development of the non-profit sector of the economy. Modern research demonstrates the special relevance of the theoretical and methodological direction of analytical developments in the field of accounting of non-budgetary non-profit organizations, taking into account international experience and domestic traditions. The purpose of this article is to theoretically substantiate and provide practical recommendations for improving the accounting of accounts payable of a wide range of organizations in the non-budgetary non-profit sector of the economy of Ukraine. To achieve this goal, the double entry method is used as the main one used in research on accounting topics. The peculiarities of the activities of non-budgetary non-profit organizations that have the greatest impact on the accounting of accounts payable are taken into account: the goals of financial and economic activities are different from making a profit; retained earnings that can be generated are used to support the main activity; the main purpose of activity – achievement of public goods; the main source of funds – targeted funding; lack of classical economic categories “capital”, “price” and “cost”; non-budgetary non-profit organizations are service-oriented, respectively, production is absent; lack of financial and speculative activities; resources are often obtained from a supplier who does not expect to receive economic benefits from them (sponsor, patron); performance can not be measured by standard indicators of financial analysis. The main business trans-

actions that arise in the activities of non-budgetary organizations and related to the accounting of accounts payable are: receiving services or works from the supplier to ensure the main activities and administrative needs; reflection of the approved amounts to other creditors (grantees) according to the submitted reports on project implementation; accrual of wages and deductions from it and a number of others. The paper identifies opportunities for improving the methodology of accounting for accounts payable for these business transactions.

Keywords: accounting, non-budgetary non-profit organizations, non-profit sector of the economy, accounts payable, public good.

Постановка проблеми. Небюджетні неприбуткові організації (далі – ННО) є елементом некомерційного сектору економіки, який останніми роками набув бурхливого розвитку в Україні.

Некомерційні організації є важливими інституціями економіки сучасного суспільства. Вони створюються для здійснення соціально значущих, культурних, освітніх, наукових цілей, захисту прав, законних інтересів громадян і організацій, вирішення спорів і конфліктів, надання юридичної допомоги, задоволення духовних та інших нематеріальних потреб громадян, спрямованих на досягнення суспільних благ [1, с. 3]. Відповідно, залежно від особливостей функціонування та цілей, які вони переслідують, існують такі групи некомерційних організацій: організації взаємодопомоги та соціальної спрямованості; організації за інтересами; суспільно-охоронні організації; правозахисні організації; інфраструктурні організації [2, с. 77].

У зв'язку з тим, що у сучасній економіці зростає кількість некомерційних організацій (у тому числі все більше з'являється громадських некомерційних організацій) необхідна коректна система обліку, яка дозволила б застосовувати стандартизовані підходи. Необхідно розробити методiku бухгалтерського обліку в некомерційних громадських організаціях, враховуючи методiku обліку для окремих видів ННО [3, с. 36].

Сучасні дослідження демонструють особливу актуальність теоретико-методологічного напрямку аналітичних розробок в галузі бухгалтерського обліку небюджетних неприбуткових організацій з врахуванням міжнародного досвіду та вітчизняних традицій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Низький рівень розвитку інформаційно-законодавчого забезпечення бухгалтерського обліку небюджетних неприбуткових організацій є важливим фактором який спричиняє відсутність належного розвитку некомерційного сектору економіки. В кінцевому результаті це призводить організації до необхідності розробляти власну систему бухгалтерського обліку на основі діючого плану рахунків та первинної документації,

притаманних для комерційних підприємств, що не завжди є методологічно виправданим.

Удосконалення бухгалтерського обліку з метою формування надійного інформаційного забезпечення управління діяльністю некомерційних організацій вимагає створення єдиної методології обліку. Разом з тим, в роботах більшості авторів містяться різні точки зору з даного питання: частина авторів дотримується думки щодо необхідності побудови системи бухгалтерського обліку некомерційних організацій на базі бюджетного обліку, ґрунтуючись на тому, що ключовим документом, який визначає отримання і використання цільових коштів, є кошторис; інші автори вважають найбільш доцільним ведення бухгалтерського обліку на основі комерційного плану рахунків... [4, с. 4].

Вагомий внесок у вирішення проблем обліку, аналізу та контролю у некомерційному секторі здійснили такі дослідники: Гура Н.О., Гусарова Л.В., Карпенко С.Г., Котенко Н.В., Мельохіна Т.І., Сєрьогіна Є.І., Слободяник Ю.Б., Созарукова Г.А., Ягудина Г.Г. та низка інших.

Наукові праці наведених авторів є достатньо відомими у наукових колах, однак динамічний розвиток вітчизняного неприбуткового сектору економіки ставить нові задачі перед вченими-економістами. Серед таких проблем дискусійною залишається забезпечення належного рівня узгодженості управлінських запитів із можливостями облікової системи в секторі кредиторської заборгованості небюджетних неприбуткових організацій.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Ціллю представленої статті є теоретичне обґрунтування і надання практичних рекомендацій з вдосконалення обліку кредиторської заборгованості широкого спектру організацій небюджетного неприбуткового сектору економіки України. Відповідно до поставленої цілі окреслено такі задачі дослідження:

– проаналізувати сучасний стан і тенденції розвитку системи бухгалтерського обліку в ННО України;

– встановити можливості для вдосконалення методiku обліку кредиторської заборгованості в ННО;

– узагальнити і проаналізувати виявлені в ході дослідження особливості фінансово-господарської діяльності ННО на предмет їх впливу на методику обліку кредиторської заборгованості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серьогіна Є.І. дає таке визначення поняттю “зобов’язання” прийнятно до діяльності саме установ некомерційного сектору економіки: “заборгованість даної некомерційної організації юридичним або фізичним особам, яка виникає з подій минулих періодів і погашення якої призведе до відтоку з ННО ресурсів, що визначаються як її активи” [5, с. 15].

Багато науковців звертають увагу на відсутність суттєвих особливостей у веденні бухгалтерського обліку кредиторської заборгованості (зобов’язань) ННО, звертаючи увагу на дослідження основних проблем, пов’язаних з бухгалтерським обліком коштів цільового фінансування та їх використанням, обліком запасів, основних засобів та їх амортизацією [6, с. 35].

Як зауважує Г.А. Созарукова стосовно обліку у ННО, “облік розрахунків з постачальниками і підрядниками аналогічний обліку розрахунків з постачальниками і підрядниками комерційних організацій і суттєвих особливостей немає” [7]. Цю думку розділяє і Н.О. Гура: “облік значної частини зобов’язань у неприбуткових організаціях не відрізняється від комерційних підприємств – це стосується зобов’язань за розрахунками з постачальниками, підрядниками та іншими кредиторами, з бюджетом, за соціальним страхуванням, з виплат працівникам, за отриманими позиками” [8, с. 6]. Водночас, авторка звертає увагу на те, що основна відмінність полягає в обліку розрахунків з членами неприбуткової організації за отриманими внесками, а також за внесками інших фізичних та юридичних осіб [8, с. 6]. У такому випадку доцільним є використання субрахунку 377 “Розрахунки з іншими дебіторами” у кореспонденції з рахунком 48 “Цільове фінансування і цільові надходження” як це продемонстровано у статті [9, с. 31], або ж пряме проведення – Д-т 30, 31 К-т 48 [10, с. 4].

Водночас, на наш погляд, особливості діяльності небюджетних неприбуткових організацій впливають на саму систему обліку кредиторської заборгованості в Україні (табл. 1).

Облік кредиторської заборгованості слід розглядати як підзадачу більш глобальної задачі управління дебіторською і кредиторською заборгованостями. На думку багатьох авторів, до основних задач управління дебіторською і кредиторською заборгованостями відносяться:

– зниження рівня дебіторської заборгованості до розміру, який не перевищує рівень кредиторської заборгованості;

– постійний контроль за рухом дебіторської і кредиторської заборгованостей;

– своєчасне погашення боргів, недопущення прострочень і штрафних санкцій;

– попередня робота з потенційними дебіторами на предмет їх платоспроможності, а в подальшому спостереження за своєчасністю виконання ними своїх зобов’язань;

– виявлення ступеню ризику появи недобросовісних покупців шляхом розрахунку резерву за сумнівними боргами [11, с. 23].

Водночас, далеко не всі з перелічених задач можуть бути належним чином адаптовані до потреб управління фінансово-господарською діяльністю небюджетних некомерційних організацій. Останні функціонують не задля отримання прибутку, отож дотримання ними належного рівня рентабельності, яка може бути забезпечена лише як результат високої платоспроможності дебіторів, не є першочерговою задачею чи самоціллю, так само як і вирівнювання показників дебіторської і кредиторської заборгованостей, оскільки остання зазвичай погашається за рахунок коштів цільового фінансування, а не грошима, отриманими від реалізації продукції (робіт, послуг); також формування резерву сумнівних боргів позбавлене економічного сенсу. Контроль за рухом дебіторської і кредиторської заборгованостей для ННО часто має вектор, спрямований на дотримання часових та нормативних обмежень, в більшій мірі, аніж досягнення встановленої класичним чином економічної ефективності. Про певний мінімальний, базовий рівень економічної ефективності ННО, на відміну від комерційних підприємств, можна говорити при дотриманні двох важливих вимог: відповідність напрямків діяльності, принципів формування і використання майна цілям і завданням задекларованим в установчих документах, а також дотримання цільового використання попередньо отриманих коштів.

Це дає можливість узагальнити основні проведення, які використовуються у практиці небюджетних неприбуткових організацій України щодо відображення в обліку кредиторської заборгованості (табл. 2).

У той же час, при здійсненні розрахунків з постачальниками та підрядниками багато небюджетних неприбуткових організацій на практиці взагалі не використовують рахунок 63, надаючи перевагу субрахунку 685, що пояснюється некомерційним характером здійснюваних ними операцій. Механізм облікової

Таблиця 1

**Вплив особливостей основної діяльності ННО
на побудову бухгалтерського обліку кредиторської заборгованості**

Особливості основної діяльності	Специфіка бухгалтерського обліку в ННО
Цілі фінансово-господарської діяльності відмінні від отримання прибутку	Відсутність об'єкта оподаткування податком на прибуток унеможливорює використання субрахунку 641 "Розрахунки за податками" щодо нарахування та сплати цього податку до бюджету
Нерозподілений прибуток, який може утворитись, скеровується на забезпечення основної діяльності	Субрахунок 671 "Розрахунки за нарахованими дивідендами" ННО не використовується. Доходи, наявність яких може призвести до отримання прибутку (курсові різниці, надання майна в оренду) зазвичай відображаються в обліку ННО як цільове фінансування; використовуються такі доходи виключно на утримання такої організації, забезпечення досягнення її мети та цілей
Основна мета діяльності – досягнення суспільних благ	Аналітичний облік по рахунках зобов'язань повинен мати ідентифікатор належності до того чи іншого напрямку діяльності ННО, проекту тощо
Основне джерело отримання грошових коштів – цільове фінансування	Здійснення оплати поточних та капітальних витрат за рахунок коштів цільового фінансування відбувається шляхом погашення заборгованості по рахунках 63 "Розрахунки з постачальниками та підрядниками" та/або 685 "Розрахунки з іншими кредиторами"
Відсутність класичних економічних категорій "капітал", "ціна" та "собівартість"	Відсутність процесу реалізації продукції обумовлює відсутність зобов'язань з ПДВ (Кт 641 "Розрахунки за податками")
ННО орієнтовані на послуги, відповідно, виробництво продукції – відсутнє	Збільшення поточних зобов'язань тягне за собою визнання витрат операційної діяльності в частині адміністративних витрат (рахунок 92) та інших витрат операційної діяльності (субрахунок 949)
Відсутність діяльності фінансового та спекулятивного характеру – операцій з акціями, облігаціями, векселями тощо	Відсутність в практиці обліку ННО цілої низки рахунків, пов'язаних із фінансовою діяльністю: 50 "Довгострокові позики", 51 "Довгострокові векселі видані", 52 "Довгострокові зобов'язання за облігаціями", 60 "Короткострокові зобов'язання"
Ресурси часто одержуються від постачальника який не очікує отримання від них економічної вигоди (спонсор, меценат)	Використання субрахунку 685 "Розрахунки з іншими кредиторами" для підкреслення некомерційного характеру операцій (напр., щодо безоплатно отриманих матеріальних цінностей)
Ефективність діяльності не може вимірюватися стандартними показниками, на зразок прибутку	Аналіз фінансового стану із залученням стандартних показників, при розрахунку яких враховується величина кредиторської заборгованості (оборотність кредиторської заборгованості, різні типи ліквідності, фінансова незалежність тощо) може давати хибні результати, що вимагають коригування

Джерело: власна розробка

реалізації таких розрахункових операцій із залученням коштів цільового фінансування представлений у статті [12].

Висновки. Гнучкість діяльності ННО, яка забезпечується їх проміжним становищем між комерційним та державним секторами економіки, з однієї сторони, дозволяє використовувати ефективні методичні напрацювання в обліку організацій як першого так і другого секторів, однак, з іншої – висуває додат-

кові вимоги до кваліфікації бухгалтера, який, через відсутність стандартизованого підходу, часто вимушений розробляти систему обліку "з нуля", з врахуванням специфіки самої організації. Для бухгалтера це виявляється, серед іншого, у необхідності розроблення детального переліку аналітичних субрахунків щодо обліку кредиторської заборгованості, для максимальної синхронізації показників кошторису зі звітними даними.

Таблиця 2

**Бухгалтерський облік кредиторської заборгованості
у небюджетних неприбуткових організаціях**

Господарська операція	Кореспонденція рахунків	
	Дебет	Кредит
Отримано послуги (роботи) від постачальника: – для забезпечення основної діяльності	949	631
– для забезпечення адміністративних потреб	92	631
Погашення заборгованості перед постачальниками	631	311
Оплата іншим кредиторам (напр., фінансування в рамках грантових договорів, програм і конкурсів, що їх проводить ННО)	685	311
Відображено затверджені суми іншим кредиторам (гранто-отримувачам) згідно поданих звітів про реалізацію проєктів	949	685
Відображено витрати на оренду офісу	92, 949	685
Сплачено орендну плату	685	311
Нараховано зарплату працівникам ННО	92, 949	661
Здійснено утримання із зарплати працівників ННО	661	64
Нараховано лікарняні за кошт організації	92, 949	663
Нараховано лікарняні за рахунок Фонду соціального страхування України	378	663

Джерело: авторське узагальнення практики ведення бухгалтерського обліку у ННО України

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ягудина Г.Г. Методическое обеспечение бухгалтерского учета и отчетности некоммерческих организаций : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.12. Йошкар-Ола, 2010. 24 с.
2. Котенко Н.В., Карпенко С.Г. Неурядові організації: поняття, види та джерела фінансування в умовах сталого розвитку. *Вісник СумДУ. Серія "Економіка"*. 2014. № 3. С. 71–81.
3. Созарукова Г.А. Становление и развитие бухгалтерского учета в некоммерческой общественной организации. *Бухгалтерский учет в бюджетных и некоммерческих организациях*. 2009. № 2(218). С. 33–37.
4. Гусарова Л.В. Концепция бухгалтерского учета, аудита и анализа в некоммерческих организациях : автореф. дис. ... докт. экон. наук : 08.00.12. Йошкар-Ола, 2010. 36 с.
5. Серегина Е.И. Развитие бухгалтерской (финансовой) отчетности некоммерческих организаций и ее адаптация к международным стандартам финансовой отчетности : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.12. Москва, 2008. 26 с.
6. Гусарова Л.В. Проблемы бухгалтерского учета в некоммерческих организациях. *Бухгалтерский учет в бюджетных и некоммерческих организациях*. 2011. № 19(283). С. 31–36.
7. Созарукова Г.А. Современный бухгалтерский учет в некоммерческой общественной организации. *Аудит и финансовый анализ*. 2008. № 5. URL: <https://auditfin.com/fin/2008/5/G.Sozarukova/G.Sozarukova%20.pdf>
8. Гура Н. Методологічні засади бухгалтерського обліку в неприбуткових небюджетних організаціях. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2012. № 9. С. 3–9.
9. Височан О.С., Височан О.О. Особливості бухгалтерського обліку у політичних партіях: облік членських внесків. *Облік і фінанси*. 2018. № 1(79). С. 28–33.
10. Гура Н. Методика бухгалтерського обліку в неприбуткових небюджетних організаціях. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2012. № 10. С. 3–8.
11. Мелехина Т.И. Учетно-аналитическое обеспечение внутреннего контроля за дебиторской и кредиторской задолженностью некоммерческих организаций. *Бухгалтерский учет в бюджетных и некоммерческих организациях*. 2013. № 23(335). С. 22–25.
12. Височан О.С., Височан О.О., Ясінська А.І. Особливості бухгалтерського обліку цільового фінансування у небюджетних неприбуткових організаціях. *Облік і фінанси*. 2017. № 1(75). С. 17–24.

REFERENCES:

1. Jagudina, G.G. (2010) Metodicheskoe obespechenie buhgalterskogo ucheta i otchetnosti nekommercheskih organizacij [Methodological support of accounting and reporting of non-profit organizations]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Joshkar-Ola. (in Russian)

2. Kotenko, N.V., & Karpenko, S.G. (2014) Neuriadovi orhanizatsii: poniattia, vydy ta dzherela finansuvannia v umovakh staloho rozvytku [NGOs: Concept, Types and Sources of Funding under Sustainable Development]. *Visnyk SumDU. Serii "Ekonomika" – Visnyk of Sumy State University. Economy Series*, 3, 71–81. (in Ukrainian)
3. Sozarukova, G.A. (2009) Stanovlenie i razvitie buhgalterskogo ucheta v nekommercheskoj obshhestvennoj organizacii [Formation and Development of Accounting in a Non-profit Public Organization]. *Buhgalterskij uchet v bjudzhetyh i nekommercheskih organizacijah – Accounting in Budgetary and Non-profit Organizations*, 2(218), 33–37. (in Russian)
4. Gusarova, L.V. (2010) Konceptcija buhgalterskogo ucheta, audita i analiza v nekommercheskih organizacijah [The Concept of Accounting, Auditing and Analysis in Non-profit Organizations]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Joshkar-Ola. (in Russian)
5. Seregina, E.I. (2008) Razvitie buhgalterskoj (finansovoj) otchetnosti nekommercheskih organizacij i ee adaptacija k mezhdunarodnym standartam finansovoj otchetnosti [Development of Accounting (Financial) Reporting of Non-profit Organizations and its Adaptation to International Financial Reporting Standards]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Moscow. (in Russian)
6. Gusarova, L.V. (2011) Problemy buhgalterskogo ucheta v nekommercheskih organizacijah [Accounting Problems in Non-profit Organizations]. *Buhgalterskij uchet v bjudzhetyh i nekommercheskih organizacijah – Accounting in Budgetary and Non-profit Organizations*, 19(283), 31–36. (in Russian)
7. Sozarukova, G.A. (2008) Sovremennyj buhgalterskij uchet v nekommercheskoj obshhestvennoj organizacii [Modern Accounting in a Non-profit Public Organization]. *Audit i finansovyj analiz – Audit and financial analysis*, 5. Retrieved from: <https://auditfin.com/fin/2008/5/G.Sozarukova/G.Sozarukova%20.pdf> (in Russian)
8. Hura, N. (2012) Metodolohichni zasady bukhhaltenskoho obliku v neprybutkovykh nebiudzhetyhkh orhanizatsiiakh [Methodological Principles of Accounting in Non-profit Non-budget Organizations]. *Bukhhalterskyi oblik i audyt – Accounting and Auditing*, 9, 3–9. (in Ukrainian)
9. Vysochan, O.S., & Vysochan, O.O. (2018) Osoblyvosti bukhhaltenskoho obliku u politychnykh partiiakh: oblik chlenskykh vneskiv [Features of Accounting in Political Parties: Accounting for Membership Fees]. *Oblik i finansy – Accounting and Finance*, 1(79), 28–33. (in Ukrainian)
10. Hura, N. (2012) Metodyka bukhhaltenskoho obliku v neprybutkovykh nebiudzhetyhkh orhanizatsiiakh [Methods of Accounting in Non-profit Non-budgetary Organizations]. *Bukhhalterskyi oblik i audyt – Accounting and Auditing*, 10, 3–8. (in Ukrainian)
11. Melehina, T.I. (2013) Uchetno-analiticheskoe obespechenie vnutrennego kontrolja za debitorskoj i kreditorskoj zadolzhennost'ju nekommercheskih organizacij [Accounting and Analytical Support of Internal Control over Accounts Receivable and Payable of Non-profit Organizations]. *Buhgalterskij uchet v bjudzhetyh i nekommercheskih organizacijah – Accounting in Budgetary and Non-profit Organizations*, 23(335), 22–25. (in Russian)
12. Vysochan, O.S., Vysochan, O.O., & Yasinska A.I. (2017) Osoblyvosti bukhhaltenskoho obliku tsilovoho finansuvannia u nebiudzhetyhkh neprybutkovykh orhanizatsiiakh [Peculiarities of Target Financing Accounting in Non-Budget Non-Profit Organizations]. *Oblik i finansy – Accounting and Finance*, 1(75), 17–24. (in Ukrainian)